

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Budai Péter

**AZ EURÓPAI UNIÓ HATÁSKÖREI BŐVÜLÉSÉNEK
ELEMZÉSI KERETE AZ ANGOL ISKOLA ÉS SINCLAIR
MEGKÖZELÍTÉSE ALAPJÁN**

**HOGYAN NÖVESSZ REGIONÁLIS NEMZETKÖZI
TÁRSADALMAT?**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

TÉZISEK

Témavezetők

Prof. Dr. Kajtár Gábor

Dr. Sulyok Katalin

Budapest, 2025

TARTALOMJEGYZÉK

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

II. A kutatás során alkalmazott tudományos módszerek és elvégzett elemzések

III. A tudományos eredmények összefoglalása és azok hasznosítási lehetőségei

IV. A doktori értekezés témakörében készült publikációk jegyzéke

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

Az Európai Unió jogával kapcsolatos kérdések egy meghatározó része továbbra is akörül forog, hogy az Uniónak miben és mennyiben van hatásköre, valamint, hogy a tagállamok hatásköreit mennyiben veszélyezteti az Unió hatáskörének bővülése. Annak ellenére, hogy a kérdésnek számtalan uniós jogi aspektusa van, ez a kérdés – nem meglepő módon – elsősorban politikai jellegű, így Magyarországon is elsősorban ennek politikai vetülete jelenik meg.

„Integrációpárti” szemszögből az Unió hatáskörbővülése is már nehezen értelmezhető, mivel ezen megközelítés szerint az Unió a tagállamok által megkötött alapító szerződések (uniós Szerződések) által rá ruházott hatásköröket gyakorolja. Ez alapján mindössze az Unió tevékenységei bővülnek, amivel szükségszerűen bővül az Unió hatáskörének gyakorlása, de ezzel az Unió mindössze „kiterjeszti” a hatásköreit (angolul: „*extension of competences*”). Ez a szóhasználat logikusan magában hordozza, hogy a folyamat előrelátható és kiszámítható. Ezzel szemben a „szuverenista” nézőpontból csak „lopakodó hatáskörként” vagy „lopakodó hatáskörelvonásként” (angolul: „*competence creep*”, „*integration by stealth*”, legenyhébb terminológiával is „*competence shift*”) említett jelenség alapján az Unió és annak intézményei nem tartják tiszteletben a tagállamok hatásköreit egyes döntéseikben és jogalkotásban. A szóhasználat arra mutat rá, hogy ez a folyamat nem előrelátható, kiszámíthatatlan, mi több, politikai eszközként mutatja be a jelenséget.

A vita politikailag kizárólagos jellege egyszerre érthető és meglepő. Érthető, mivel olyan hatásköri kérdésekről is szó van, amelyek a tagállamok számára jelentős politikai érzékenységgel bírnak. Erre kiváló példa a családpolitika, a migráció, de akár egyes a tagállamok külpolitikai cselekvésével kapcsolatos kérdések is.

Meglepő azonban, hogy a magyar jogi tudományos közösség nem reflektál a hatáskörökkel kapcsolatos kérdésekre és nem folytat koncepcionális tudományos vitát a hatáskörbővülés kérdéséről. A hatáskörbővülés kérdése következőképpen így a jogi akadémiai diskurzusban is inkább csak elvétve jelenik meg, mindössze sporadikus jellegű. A legáltalánosabb elméleti megközelítések hangsúlyozzák, hogy az Európai Unió az egyre szorosabb egység koncepcióján

alapul, amely időről-időre további lépéseket feltételez az integráció útján. Az elméleti megközelítések egy része ezen túl azt is kiemeli, hogy az Unió egyfajta alkotmányos projekt, amely mellett a jelenlegi szabályozás is elkötelezett. Ez logikusan feltételezi az Európai Unió hatásköreinek fejlődését vagy legalábbis változását. Az esetek többségében a magyar tudományos munkák azonban egy-egy, az Unió hatásköreivel kapcsolatos kérdést emelnek ki, vagy reflektálnak az éppen zajló folyamatokra, de ritkán foglalnak állást a jelenség teljességére nézve, magát a folyamatot szemlélve. A szakirodalom azonban nem vizsgálja ezt az uniós jog perspektívájának elemző és rendszerező megközelítésével. Ez annál is inkább különös, mivel Magyarország már nem egy „új tagállam”. Ez alól azonban a nemzetközi szakirodalom sem kivétel: az Unió hatásköreinek fejlődését vizsgáló ambiciózus munkák nem adnak kimerítő elemzést a jelenségre nézve, azokból hiányzik egy rendszerszintű megközelítés „kísérletező” jellege.

Ez a hiány több szempontból is aggályos. Először, tekintettel arra, hogy egy uniós jogi jelenségről is van szó, a jelenség vizsgálatának hiánya valójában egy jogi-akadémiai hiány is, ami azt vonja maga után, hogy az uniós jog természetét az uniós jogi kérdésekkel foglalkozó személy tessék-lássék érti csak meg. A megértést sajnos a létező, az uniós integrációval kapcsolatos nagy narratív elméletek sem segítik elő, mivel azok nem foglalkoznak a hatáskörbővülés jelenségével vagy ha foglalkoznak is, azt kizárólagosan csak politikai vagy gazdasági szempontból teszik, és az uniós jog vonatkozásaira nem fordítanak (kellő) figyelmet. Másodszor, ezen ismeretek hiánya nem csak elméleti, de gyakorlati szempontból is problémás. Egy tagállam és annak apparátusa időről-időre szembesül azzal, hogy az Unió szakpolitikái fejlődnek. Ráadásul, az utóbbi pár évben az uniós Szerződés reformja ismét feltűnik az Unió politikai napirendjén. Ahhoz, hogy egy tagállam ezekre nézve stratégiát készítsen, szükséges a jelenség koncepcionális megértése és annak átható ismerete. Más szóval, itt az ideje, hogy a tudományos szinten olyan diskurzus folyjon a hatáskörbővülés kérdéséről, amely túlmutat a politikai nyilatkozatokon, a napilapok vagy internetes híroldalak véleményrovatain, és amely hasznos lehet mind elméleti irányultságú, mind gyakorlati szakemberek számára is.

Ebből következően az értekezés alapvető célja, hogy az Európai Unió jogának a szemszögéből magyarázatot adjon az Európai Unió hatásköreinek fejlődési folyamatára, vagy ahogy a kutatás nevezi ezt a jelenséget, az Unió hatásköreinek a bővülésére („*expansion of powers*”).

Konkrétabban megfogalmazva az értekezés bemutatja, hogyan zajlik az Európai Unió hatásköreinek bővülése, melyek azok a szereplők, akik befolyásolhatják vagy részt vehetnek az Unió hatásköreinek bővülésében. Ezeknek meghatározása azért fontos, hogy kimutathatók legyenek az Unió hatásköreinek bővülésének folyamatára nézve bizonyos általános tendenciák. Az értekezés arra tesz kísérletet, hogy ezeket a kérdéseket egy olyan elméleti és elemzői szemszögből közelítse meg, amelyet kormányközi nemzetközi szervezetekre alkalmaznak.

Tekintettel arra, hogy a téma egyszerre bír politikai és jogi jellemzőkkel, a kutatás interdiszciplináris megközelítésre támaszkodik az elméleti alapokat illetően. Ez megköveteli, hogy az egyes hatályos uniós jogi szabályokon túl, hogy a releváns nemzetközi politikaelméleti keret és a vonatkozó, a nemzetközi szervezetek jogának fejlődésével foglalkozó nemzetközi jogelméleti megközelítéseket is figyelembe vegye. Következésképpen a disszertáció egy részét ennek vizsgálata és az ebből következő elemzési keretnek az Unióra és az uniós jogra való alkalmazhatósága teszi ki.

Habár a disszertáció belátja, hogy az Unió pontos természetével kapcsolatban továbbra sincs konszenzus (már a kérdés maga is egyidős az európai integrációval, ugyanakkor ezt a kérdést nem is kívánja megválaszolni a disszertáció), abból indul ki, hogy még annak ellenére is, hogy az Unió jellemzői túlmutatnak a klasszikus értelemben vett kormányközi nemzetközi szervezet értelmezési keretén, továbbra is rendelkezik a kormányközi nemzetközi szervezetek bizonyos, nem elhanyagolható jellemzőivel.

II. A kutatás során alkalmazott tudományos módszerek és elvégzett elemzések

A disszertáció által használt elemzési keret két részből áll, az egyik a nemzetközi kapcsolatok elméletére támaszkodik, míg a másik a kormányzati nemzetközi szervezetek jogából indul. A nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó része az elemzési keretnek az ún. angol iskolából indul ki. Az angol iskola lényegében a versengő nemzetközi elméleti megközelítéseket kombinálja, kapcsolja össze és szintetizálja, hogy a nemzetközi kapcsolatok egyes aspektusait egységes szemléletként mutathassa be. Elismeri a realista és a liberális hagyományokat, de beépíti a történeti és konstruktivista megközelítéseket is. Az angol iskola alapvetése, hogy elkülöníti a nemzetközi viszonyok három dimenzióját, a nemzetközi rendszert, a nemzetközi társadalmat és a világtársadalmat. A nemzetközi rendszer az államok közötti hagyományos hatalmi politikáját írja le, azonban a nemzetközi társadalom elismerésével hangsúlyozza, hogy államok egyes csoportjai sokszor, bizonyos közös érdekek és közös értékek tudatában társadalmat alkotnak, mert úgy gondolják, hogy közös szabályok kötik őket egymáshoz. Az angol iskola az utóbbi esetén megkülönböztet ún. intézményeket, amelyek a nemzetközi társadalom számára biztosítják a keretet a közös célok eléréséhez és közös gyakorlatok kialakításához, és ezzel mintegy annak oszlopaiként szolgálnak. Ezen túl, az egyes nem állami szervezeteket és más szerveződéseket állítja a nemzetközi kapcsolatok elemzésének középpontjába, amelyek mind hatással lehetnek a nemzetközi kapcsolatokra. Ezek a szereplők alkotják az ún. világtársadalmat.

Az angol iskolával kapcsolatos kutatások azonban az egyes kormányközi nemzetközi szervezeteket is vizsgálják, amelyekhez egyes esetekben elkülöníthető nemzetközi társadalmak is kapcsolódhatnak, amelyek sajátos szabályokkal és a már fent említett intézményekkel is rendelkeznek. A kormányközi nemzetközi szervezetek és nemzetközi társadalmak sajátos kölcsönhatásban vannak. A kormányközi nemzetközi szervezetek azok, amelyek lényegében „szocializálják” a nemzetközi kapcsolatokban az egyes államokat. Ezzel a tevékenységükkel pedig megerősítik a nemzetközi társadalmak intézményeit, de akár – bizonyos keretek között – alakíthatják is azok tartalmát. A nemzetközi társadalom intézményei ugyanakkor legitimálják az adott kormányközi nemzetközi szervezet létezését is, ezek nélkül ugyanis ezek a szervezetek nem

is működhetnének. Az Európai Unió is rendelkezik ilyen nemzetközi társadalommal, amelynek megvannak a maga intézményei (amelyek nem összekeverendők az EUSZ 13. cikke szerinti intézményi kerettel), úgy mint a „pooling of sovereignty”, az Acquis Communautaire, a multi-managerialism, a demokrácia, a tagállami koalíciók, de a belső piac, a környezetvédelem, a kereskedelem, a pénzügyi liberalizáció is ide tartozik az egyes szerzők szerint.

Az angol iskola ugyanakkor nem foglalkozik részletesen a nemzetközi jog működésével. Ezt a hiányt tölti be az elemzési keret másik ága, amely Guy Fiti Sinclair megközelítésére támaszkodik, amelyet a szerző a „*To Reform the World: International Organizations and the Making of Modern States*” című művében fejt ki. Sinclair megközelítése pragmatikus választás, tekintettel arra, hogy művében egyes kormányközi nemzetközi szervezetek hatáskörbővülését (*expansion of powers*) vizsgálja. Sinclair hangsúlyozza, hogy ezek a szervezetek a globális kormányzás egyik legjelentősebb szereplőivé váltak. A szerző egyfajta szociológiai-jogi megközelítést követve vezeti be az ún. alkotmányos növekedés fogalmát (*constitutional growth*). A szerző ezen a téren Georg Jellinek ún. alkotmányos transzformációs elméletére hivatkozik, amellyel Jellinek az államok alkotmányai rendelkezéseinek jelentéstartalmi változását vizsgálta. Erre nézve Sinclair hasonló tendenciát mutat be a kormányközi nemzetközi szervezetek vonatkozásában. Sinclair kiindulásként az egyes kormányközi nemzetközi szervezetek alapító szerződéseit vizsgálja. Megközelítése szerint az egyes kormányközi nemzetközi szervezetek alapító szerződésai rögzítik az adott szervezet céljait és hatásköreit, amelyek meghatározzák, de egyben korlátozzák is azok mozgásterét. Sinclair álláspontja szerint ugyanakkor – habár ezeknek az alapító szerződéseknek a rendelkezései változatlanok maradnak, a mögöttes jelentéstartalom változhat. Egyes kormányközi nemzetközi szervezetek ebben az összefüggésben a nemzetközi közösség bizonyos trendjeire támaszkodnak annak érdekében, hogy hatáskörük bővülhessen. Ennek tipikus jellemzője, hogy a vonatkozó kormányközi nemzetközi szervezet vezetősége támogatja az adott tendencia megközelítését a kormányközi nemzetközi szervezeten belül. Ebben nagy szerepet játszanak az egyes szervezetek munkadokumentumai, közleményei, nem kötelező, soft law intézkedései, de akár egy későbbi szakaszban, hard law jellegű instrumentumai is. A folyamat eredményeként a kormányközi nemzetközi szervezet belső (jogi rendje) is megváltozik, ami gyakran a szervezeten belüli reformként kerül meghatározásra. Az adott szervezet tagállamai elfogadják ezeket a

változásokat. Jogi szempontból ugyanakkor a nemzetközi bíróságok képesek ezeket a hatáskörbővítéseket legitimálni döntéseikkel.

Az értekezés célja, hogy bebizonyítsa, hogy a két elemből álló elemzési keret alkalmas az Európai Unió hatáskörbővülésének vizsgálatára. Ehhez a disszertáció több szempontból vizsgálja az Európai Unió egyes jellemzőit.

Az uniós alapító szerződések. Az alapító szerződések vizsgálata azért szükséges, mert ezek azok, amelyek a kormányközi nemzetközi szervezetek alapító szerződéséhez hasonlóan tartalmazzák az Unió feladatait és céljait. A lisszaboni reformok egy sajátos hatásköri katalógust is bevezettek. Következésképpen az uniós Szerződések természetének megértése kulcsfontosságú a kutatás szempontjából.

A hatáskörök kérdése. Tekintettel arra, hogy az Európai Unió a hatáskörátruházás elvén alapul, a hatáskörök természetének megértése, különösen az Unió és a tagállamok hatásköreinek egyértelmű elhatárolása alapvető fontosságú. A hatáskörbővülés megértéséhez szükséges vizsgálni ezt a kérdést.

Az Unió intézményi keretrendszere. Sinclair a kormányközi nemzetközi szervezetek egyes szerveinek szerepét hangsúlyozza a vonatkozó szervezetek hatáskörbővülésével kapcsolatos folyamatban. Ebben az értelemben ennek egyes kiemelkedő szereplői, így az Európai Bizottság, az Európai Parlament, valamint az Európai Unió Bírósága alaposabb vizsgálatra szorulnak. Az Európai Bizottság azért, mivel az Unió szupranacionális természetének egyik megtestesítője. Az Európai Parlament azért, mivel politikai ellenőrzéssel kapcsolatos feladatai miatt jelentős szerepe (valamint uniós jogalkotói szerepe) van az uniós jog formálásban. Végül, az Európai Unió Bíróságának szerepe is vitathatatlan, tekintettel arra, hogy az uniós jog vonatkozásában jogértelmezési monopóliummal bír. Ez utóbbi intézmény azért is jelentős, mivel Sinclair megközelítését figyelembe véve egyfajta nemzetközi bírósággént legitimációs funkcióval is bír.

A jogi akadémiai közösség szerepe. Az uniós jognak jelentős szerepe van az Unió fejlődésében, részben az integrációpárti jogi akadémiai közösség miatt, amely az európai integráció kezdetétől

fogva hagyományosan szoros kapcsolatot ápol az Unió intézményeivel. Az angol iskola hangsúlyozza a világtársadalom fontosságát a nemzetközi közösség megértésében, amelybe ez a közösség is beletartozik. Mivel a jogtudósokat mindig is érdekelte az egyre szorosabbá váló Unió koncepciója, e közösség nézőpontja jelentős lehet az uniós hatáskörök bővülésének megértésében.

Az elemzési keret alkalmazhatóságát azonban nem elegendő kizárólag absztrakciós szinten vizsgálni, annak összefüggéseit történelmi, szakpolitikai és jogi összefüggéseiben is vizsgálni kell. Ennek érdekében a disszertáció módszertana egy interdiszciplináris megközelítést igényel. Amellett, hogy belátja, hogy az uniós jogforrások, az Európai Unió Bíróságának esetjoga, valamint az ezzel foglalkozó tanulmányok kiemelt fontossággal bírnak, a jogpozitivista megközelítésen túllépve szükségesnek tart egy, a társadalomtudományokra támaszkodó interdiszciplináris megközelítést is. Éppen ezért a disszertáció egy olyan szociológiai-jogi megközelítésre támaszkodik, amely a jogot társadalmi gyakorlatként értelmezi, és intézményi és politikai kontextusában vizsgálja. Ennek érdekében a disszertáció interdiszciplináris jogi elemzést végez annak érdekében, hogy az Európai Unió hatáskörbővülésének megértése érdekében képes legyen megragadni a különböző uniós intézmények, a történelmi körülmények és a jogi akadémiai közösség álláspontját is. Egy ilyen összetett megközelítésnek alkalmanként nemcsak jogi, hanem történelmi, szakpolitikai és kiegészítő információkra is támaszkodnia kell, hogy elősegítse a szóban forgó jelenségek mélyebb megértését, és feltárja az elméleti és gyakorlati szempontok közötti kapcsolatokat, valamint a jog és az azt körülvevő világ közötti dinamikus kölcsönhatásokat.

Éppen ezért, annak érdekében, hogy a disszertáció egyszerre többféle nézőpontot képes legyen megjeleníteni, esettanulmányokra támaszkodik. Az esettanulmányok alkalmasak arra, hogy egyszerre legyenek képesek kezelni különböző megközelítéseket és forrásokat. Ez ebben a formában alkalmassá teszi az esettanulmányokat az interdiszciplináris kutatásokban szereplő állítások bizonyítására. Az esettanulmányok alkalmazását az is indokolja, hogy gyakran az angol iskola egyes megközelítései is használják azokat, valamint maga Sinclair is esettanulmányokon keresztül mutatja be bizonyos kormányközi nemzetközi szervezetek hatáskörbővülését.

Annak érdekében, hogy a disszertáció átfogóan tudja bizonyítani állításait, három különböző esettanulmányt vizsgált. Ezek az uniós integráció különböző időszakait, különböző fejlődési szakaszait és a hatáskörbővülés különböző tárgyát vizsgálják.

Az első esettanulmány a közvetlen hatályt és az uniós jog elsőbbségét mint közösségi/uniós jogi alapelveket vizsgálja. Az esettanulmány rávilágít arra, hogy az integráció fejlődésének korai szakaszában, az Európai Gazdasági Közösség első éveiben e jogelvek kidolgozása hogyan garantálta a közös piac hatékony működését. A második esettanulmány a környezetvédelem mint szakpolitika létrejöttére összpontosít, amely a 60-as évek végétől vált igazán a politikai napirend részévé, és ennek fejlődését követi végig a közösségi jogon belül egészen 1987-ig, amikor is az Egységes Európai Okmánnyal a környezetvédelem saját jogalapot kap az alapító szerződéseken belül. A harmadik esettanulmány egy uniós érték fejlődését vizsgálja, amely így egy teljesen más jogi kérdést vesz górcső alá. Ezen túl azonban erre az esettanulmányra azért is szükség van, hogy rámutasson, a múltban kimutatott azonos mintákat napjainkban is jelen vannak, így következésképpen a használt elemzési keret a napjainkban is tartó tendenciákra is alkalmazható.

Ezek az esettanulmányok azonos struktúrában mutatják be a hatáskörbővülés jelenségét. Először, a bővülés kontextusát ismertetik, amelyben kitérnek a releváns (nemzetközi) trendekre, valamint a történelmi körülményekre. Ezt követik az intézmények különböző megközelítései, hogy azok pontosan milyen szerepet is játszottak az adott folyamatban. Ilyen téren a leginkább meghatározó szereplő a Bizottság, más intézmények, így az Európai Parlament és az Európai Unió Bírósága is megjelenik, függően ezek jelentőségétől is a vizsgált folyamatokat tekintve. Az esettanulmányok kitérnek a jogi akadémiai közösség álláspontjára is, pontosabban arra, hogy azonosították a közösség egyes tagjai az adott kérdéskör kritikus és releváns kérdéseit, és azokat hogyan értékelték, adott esetben azokra milyen válaszokat adtak. Végül az esettanulmányok kitérnek az Európai Unió Bíróságának azon esetjogára, amellyel a Bíróság legitimálta a hatáskörbővülést a közösségi/uniós jog értelmezésével.

Az esettanulmányok többnyire uniós jogi forrásokra, valamint a kormányközi szervezetek egyéb kapcsolódó forrásaira támaszkodnak. Emellett a kutatás megvizsgálja a vonatkozó tudományos munkákat is, amelyek segítenek megérteni az esettanulmány és az adott kérdés (történelmi)

körülményeit. Az esettanulmányokat figyelembe véve a kutatás az akkori korabeli jogi tudományos szakirodalmat is felhasználja annak érdekében, hogy részletes képet adjon a múltbeli jogi kérdésekről. Tekintettel az első két esettanulmány (a közvetlen hatállyal és az uniós jog elsőbbségével, valamint a környezetvédelemi szakpolitikával kapcsolatos esettanulmányok) sajátosságaira, a disszertáció felhasználja a témához kapcsolódó releváns archív forrásokat is, nevezetesen az Archives of European Integration, a Luxembourg Centre for Contemporary and Digital History, valamint a European University Institute Historical Archives of the European Union anyagait is. Ez utóbbit tekintve, némely dokumentumok nem érhetőek el digitális formában.

III. A kutatás eredményei és lehetséges alkalmazásai

1. Általános megállapítások – Az elemzési keret alkalmazhatósága az Európai Unióra

A disszertáció alapvető következtetése, hogy a javasolt elemzési keret alkalmazható az Európai Unióra. Erre nézve a disszertáció a II. pontban jelzett szempontok szerint elemezte az Uniót, valamint az uniós jogot. Erre vonatkozóan a disszertáció több részkövetkeztetést tesz.

Az alapító szerződések szövege alkalmas arra, hogy a Sinclair megközelítése szerinti alkotmányos növekedéshez alapul szolgáljon.

Sinclair rámutatott a kormányközi nemzetközi szervezetek alapító szerződésai szövegének ún. változékony jellegére. Ez alapján az egyes rendelkezések jelentéstartalma anélkül is változhat, hogy a vonatkozó rendelkezések szövege egyébként módosul. Az uniós Szerződések az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződéstől kezdve a jelenleg hatályos Európai Unióról szóló szerződésig és az Európai Unió működéséről szóló szerződésig nemzetközi szerződések. Az uniós alapító szerződések, csakúgy, mint a kormányközi nemzetközi szervezetek alapító szerződésai, tartalmazzak rendelkezéseket az Unió céljairól és feladatairól, intézményi felépítéséről, valamint arról, hogy az Európai Unió jogi személy. Az értekezés azt is kiemeli, hogy az uniós alapító szerződések szövege gyakran bizonytalan jelentéstartalmú (*fuzzy*). Az alapító szerződések szövegének ilyen természete következképpen olyan bíróságot is igényel, amely az uniós Szerződések rendelkezéseinek értelmezésére nézve a jog természetére vonatkozó koncepciókat alkothat meg, amellyel kipótolhatja az alapító szerződések szövegéből következő jelentésbeli hiányosságokat. Ez logikusan elősegíti azt, hogy a hatáskörökkel kapcsolatos rendelkezések és kérdések vonatkozásában akár a hatáskörbővülést elősegítő értelmezést lehessen alkalmazni, illetve, hogy az erre irányuló folyamatot elősegítse.

Az alapító szerződések szövegének további jellemzője az annak tulajdonított alkotmányos jelleg. Ez megjelenik egyrészt az Európai Unió Bíróságának esetjogában, amely még annak ellenére is ragaszkodik az Unió alkotmányos keretével kapcsolatos állításokhoz, hogy maguk a tagállamok

rögzítették az Alkotmányszerződéssel kapcsolatos elutasító népszavazások következményeként, hogy az uniós alapító szerződések nem tartalmazhatják az alkotmány kifejezést. Ezek a fejlemények azonban nem változtattak azon, hogy mind az Európai Unió vonatkozásában, de különösen az uniós joggal kapcsolatosan jelen van a jogi akadémiai szakirodalomban egy azok alkotmányos természetét hangsúlyozó megközelítés. Ez a diskurzus az európai integráció kezdetétől jelen van. Ezek a jellemzők egyértelműen túlmutatnak a kormányközi nemzetközi szervezeteken, azonban következik belőlük, hogyha Sinclair a kormányközi nemzetközi szervezetek vonatkozásában alkalmazhatónak tartja az alkotmányos növekedésen alapuló hatáskörbővülést magyarázó elméletét, akkor az Unió esetében, amely több, ilyen jellemzővel bír, a megközelítés biztosan alkalmazható ezen jellemzők alapján. Ez alapján az alapító szerződések jellege és attribútumai illeszkednek ehhez a megközelítéshez, amely alkalmassá teszi azokat, hogy a Sinclair megközelítése szerinti alkotmányos növekedés alapjául szolgáljanak.

A hatáskörök megosztásával kapcsolatos rendelkezések bizonytalan jellege elősegíti az Unió hatáskörei bővülésének folyamatát.

Mind az EUSZ, mind az EUMSZ tartalmaz a hatáskörökre nézve rendelkezéseket, ideértve a hatáskör-átruházás elvének explicit meghatározását, valamint a hatáskörök katalógusát és az ezeket meghatározó strukturális alapelveket is. Ennek ellenére, legyen az bármennyire meghatározott az uniós alapító szerződésekben, a hatáskörbővülés az európai integráció kezdete óta jelen van annak fejlődése során. A hatáskörbővüléssel kapcsolatos szakirodalom, habár ellentmondásokkal terhelt, arra rámutat, hogy az uniós Szerződésekben meghatározott hatásköri rendelkezések által biztosított jogszabályi környezet nem alkalmas arra, hogy gátat vessen a hatáskörbővülésnek.

Az Európai Unió intézményi kerete lehetőséget biztosít az egyes szereplők számára, hogy előmozdítsák az Unió hatáskörbővülésének folyamatát.

Az alkalmazott elméleti keret hangsúlyozza a kormányközi nemzetközi szervezetek szervei szerepének jelentőségét a hatáskörbővülés folyamatában. Ez az Európai Unió esetében sincs másképp. Ezt a tézist még az alapító szerződések is alátámasztják. Az EUSZ 13. cikkének (1)

bekezdésének első albekezdése fogalmazza meg az intézményi keret lényegét. A rendelkezés szerint az Unió saját intézményi kerettel rendelkezik, amelynek célja az Unió értékeinek érvényesítése, célkitűzéseinek előmozdítása, az Unió, valamint polgárai és a tagállamok érdekeinek szolgálata, továbbá az Unió politikái és intézkedései egységességének, eredményességének és folyamatosságának biztosítása. Maga a hivatkozott rendelkezés megfogalmazása kellően bizonytalan jelentéstartalommal (*fuziness*) bír. Az abban szereplő, az uniós intézményi keretét meghatározó igazodási pontok nincsenek kellően meghatározva. Ez a rendelkezés így lényegében biztosítja a lehetőséget arra, hogy az uniós intézmények kellően rugalmasan értelmezzék feladataikat. Ez a rendelkezés csak látszólag korlátozza az uniós intézményrendszer mozgásterét, valójában ennek ellenkezője állapítható meg. A rendelkezés lényegében megágyaz a hatáskörbővülésnek.

A doktori értekezés által vizsgált néhány uniós intézmény működése is ezt igazolja. Az Európai Bizottság a jogalkotás kezdeményezésében és a napirend meghatározásában betöltött szerepe miatt központi szereplője a folyamatnak. Az Európai Bizottság szinte már a kezdetektől egy szupranacionális megközelítés mellett kötelezte el magát, annak vezetősége már az EGK-tól kezdődően a minél szorosabb uniós egység létrehozásáért dolgozott újabb és újabb szakpolitikák területén történő jogszabály-kezdeményezésekkel és tevékenységgel. A rendelkezésre álló feladatköre jelentős pozíciót biztosított a Bizottság számára a hatáskörbővülés egyes folyamataiban. A Bizottság mellett az Európai Parlament is komoly szerepet játszik. Ennek legfőbb oka, hogy az európai integráció fejlődésével maga az Európai Parlament is jelentősebb szerephez jutott, mivel egyre több jogot szerzett a jogalkotással, a politikai döntéshozatalban való részvétellel, a költségvetés megalkotásával, valamint az uniós intézményi keret részét képező más testületek, köztük a Bizottság feletti ellenőrzéssel kapcsolatban. Az Európai Parlamenthez és az Európai Bizottsághoz hasonlóan az Európai Unió Bírósága is gyorsan új hatáskörökre tett szert az Európai Gazdasági Közösség születése során. A későbbiekben ez lehetőséget biztosított az Európai Unió Bírósága számára, hogy befolyásolhassa az európai integráció politikai napirendjét. Ezzel párhuzamosan a testületen belül pedig egy, az Unió fejlődését, és az egyre szorosabb Unió koncepcióját támogató gondolkodásmód alakult ki.

Az Európai Unió Bírósága az intézményi kereteken belül legitimálja a hatáskörök bővülését.

Ahogy azt Sinclair is kifejti az egyes kormányközi nemzetközi szervezetekkel kapcsolatban, a nemzetközi bíróságok döntéseikkel legitimálhatják azok hatáskörbővülését. Sinclair megközelítését figyelembe véve az Európai Unió Bíróságának ugyanilyen szerepe van az Európai Unió vonatkozásában. Az Európai Unió Bírósága az uniós igazságszolgáltatási rendszer csúcán áll, tekintettel arra, hogy az EUSZ 19. cikke és az EUMSZ 267. cikke jogértelmezési monopóliumot biztosít számára az uniós joggal összefüggésben. Emellett az uniós alapító szerződések lehetőséget teremtenek számára, hogy döntsön az uniós jogot érintő egyes kérdésekben, ideértve az előzetes döntéshozatali eljárást, a semmisségi eljárást és az uniós tagállamokkal kapcsolatos kötelezettségszegési eljárásokat is. Ezáltal az Európai Unió Bírósága olyan helyzetbe kerül, hogy az uniós jog értelmezésével foglalkozhat, amelybe magában foglalja logikusan a hatáskörökkel kapcsolatos kérdéseket is. Az Európai Unió Bírósága, emellett, bár számos jogértelmezési módszert elismer, a sorsfordító döntéseinek túlnyomó többségében teleologikus jogértelmezést követ, vagyis magát az uniós alapító szerződések rendelkezéseinek tárgyát és célját vizsgálja, túllépve az uniós Szerződések adott rendelkezéseinek pusztán szövegszerű értelmezésén. Ez meghatározza az Európai Unió Bíróságának mintegy aktivista szerepét, megfelelő helyzetet és kontextust biztosítva az Unió hatáskörbővülésének lehetséges legitimálásához.

A jogi tudományos közösség érti a hatáskörbővülés dinamikáját, és lehetősége van arra, hogy hozzájáruljon az uniós jog fejlődéséhez.

A jogi tudományos közösség kiemelkedő fontossággal bír a hatáskörbővülés folyamatának megértéséhez. Az angol iskola az úgynevezett világtársadalomra is összpontosít, amely minden olyan nem állami szereplőt (beleértve az ilyen tudományos közösséget is) magában foglal, amely befolyásolhatja a nemzetközi kapcsolatokat. Sinclair a hatáskörbővülés vonatkozásában valamennyi esettanulmányában részletezi, hogy az egyes intellektuális trendek hogyan befolyásolták a vizsgált kormányközi nemzetközi szervezetek egyes szerveinek felfogását, amely végül a hatáskörök bővüléséhez vezetett.

Az Európai Unió vonatkozásában a szakirodalom egyetért abban, hogy a jogi akadémiai közösség szorosan kapcsolódik az uniós jog fejlődéséhez. Az Európai Szén- és Acélközösség és az Európai Gazdasági Közösség létrehozása óta az európai integráció jelentős erőfeszítéseket tett a közösségi/uniós joggal foglalkozó akadémiai közösség létrehozásának előmozdítására. Az ilyen jogi kérdésekkel foglalkozó egyesületek, tudományos jogi folyóiratok és ilyen, a jogi oktatás előmozdítására irányuló központok jöttek létre annak érdekében, hogy erősítsék a közösségi/uniós jogról való gondolkodás jelenlétét Európában. Ezen felül megjegyzendő, hogy a jogi és akadémiai közösség, valamint az uniós intézmények és más ilyen testületek között is átjárás tapasztalható. Ilyen szakmai háttérű jogászok dolgoznak az Európai Bizottságban és az Európai Unió Bíróságán is, vagy éppen más területeken foglalkoznak uniós joggal. A fentebb említett jogi akadémiai szervezetek tagjai előadásokat tartanak és publikálnak, amelyekre a gyakorlati szakemberek is odafigyelnek. Ez meglehetősen egyedülálló helyzetet biztosít e tudományos közösség számára, hogy érdemben beleszólhasson az uniós jog meghatározó kérdéseibe. E kérdések közé tartozhat az Unió hatásköreinek értelmezése, vagyis potenciálisan az Unió hatáskörbővülésének kérdése is.

2. Az esettanulmányokból levonható következtetések

Az egyes megjelenő tendenciák elősegíthetik a hatáskörbővülés iránti igény megjelenését).

A tendenciák és körülményeik azonosítása fontos. A kutatás valamennyi esettanulmányában bizonyos (nemzetközi) trendek generálták az uniós hatáskörbővülés szükségességét. Az első, a közösségi jog/uniós jog közvetlen hatályával és elsőbbségével foglalkozó esettanulmányt tekintve az EGK-Szerződés szövegezői, a Bizottság és a jogi akadémiai közösség is hangsúlyozta, hogy a szerződés egyes rendelkezései hasonlóságot mutatnak egy nemzetközi szerződéssel. Más rendelkezések viszont úgy tűnt, hogy a tagállamok állampolgárai számára jogokat és kötelezettségeket állapítanak meg. A Bizottság felismerte, hogy ez a bizonytalanság veszélyt jelent a közös piac működésére nézve. Ezzel lényegében előállt annak szükségessége, hogy a közös jog egységes végrehajtását az EGK-n belül valamilyen módon biztosítani kell. A környezetvédelemmel kapcsolatos esettanulmányt tekintve a 60-as években egy nemzetközi politikai irányzat vált egyre jelentősebbé. Ez a tagállamok és a Bizottság részéről is életre hívta azt

az igényt, hogy az európai integráció is figyelmet kell szentelnie a környezetvédelemmel kapcsolatos kérdéseknek. A jogállamiságot illetően a tendencia kevésbé egyértelmű. Valójában más kormányközi nemzetközi szervezeteknél is kimutatható egy, a jogállamiságot középpontba helyező tendencia. Megjegyzendő azonban, hogy a jogállamiság azért is kapott nagyobb figyelmet, mivel mind a Bizottság, mind az Európai Parlament, mind a jogi akadémiai közösség aggályát fejezte ki bizonyos tagállamokban a jogállamiság helyzetét illetően, amely részükről növelte igényét az Unió erre irányuló hatáskörbővülésének.

Az EU alapító szerződéseiben szereplő rendelkezések szövege nem egyértelmű, azok jelentéstartalma így bizonytalan.

A közvetlen hatállyal és az uniós jog elsőbbségével foglalkozó esettanulmányt illetően a leglényegesebb kérdés a közös piac rendelkezéseinek jellege volt. Sem a közvetlen hatály, sem az elsőbbség nem vezethető le magától értetődően az EGK-Szerződés szövegéből. Ehhez a Bíróság teleologikus jogértelmezésére volt szükség, amellyel deklarálta a közösségi jogrend egyedi jellegét, amely szükséges volt ahhoz, hogy az említett jogelveket abban a formában elismerhesse. Ehhez hasonlóan a környezetvédelem jelentősége szintén nem volt levezethető az alapító szerződések rendelkezéseiből. Az EGK-Szerződés 2. cikke kifejezetten csak a gazdaság harmonikus fejlődésével, az életminőség javításával és az életkörülményekkel foglalkozott. Ami a jogállamiságot illeti, az EUSZ 2. cikke csak a jogállamiságot mint az Unió értékét hangsúlyozta, ami nem adott iránymutatást arra vonatkozóan, hogy ezt hogyan is kell értelmezni. Az alapító szerződések szövegéből az sem derül ki, hogy a jogállamiság mint érték milyen kapcsolatban áll az igazságszolgáltatás függetlenségével, valamint nem tűnik ki belőle a jogállamiság és az Unió pénzügyi érdekeinek védelme közötti kapcsolat sem. Ezek megállapításához az Európai Unió Bíróságának jogértelmezésére is szükség volt.

Az uniós intézményi keret elősegíti a hatáskörbővülést.

Hasonlóan az elemzési keret vizsgálatához, az esettanulmányok is visszaigazolják, hogy az uniós intézményi keret elősegíti a hatáskörbővülés folyamatát. A közvetlen hatály és az elsőbbség vonatkozásában kiemelendő a Bizottság, illetve annak Jogi Szolgálatának munkássága. Michel

Gaudet a Bizottság Jogi Szolgálatát vezette, aki maga is a közösségi jogot egyfajta alkotmányos jogrendként értelmezte. Emellett a rendelkezésre álló dokumentumok alapján felismerte azt a problémát, hogy a közvetlen hatály és az elsőbbség hiánya veszélyeztette volna a közösségi jog egységes értelmezését és ezáltal a működő közös piacot. Ezen túl a Bizottság olyan memorandumokat adott ki, amelyek a közvetlen hatály és az elsőbbség jelentőségét hangsúlyozták. Később a Bizottság a memorandumokban szereplő érveit a Bíróság előtt is előadta a Van Gend Loos és a Costa kontra E.N.E.L. ügyekben. Kiemelendő emellett, hogy a Bíróságon belül a bírák és a főtanácsnokok összetétele is megváltozott. A Bíróság új tagjai egyre inkább érdeklődtek a közösségi jog fejlesztése iránt. Trabucchi és Lecourt mint új tagok, Gaudet-hoz hasonlóan az EGK-Szerződés alkotmányosabb értelmezését részesítették előnyben, ami elősegítette a közösségi jog rugalmasabb értelmezését, jelen esetben a közvetlen hatály és az elsőbbség elvének elismerését.

A második esettanulmányból kiderül, hogy a Bizottság egyes jelentős tisztségviselői, Sicco Mansholt és Altiero Spinelli a környezetvédelem előmozdítását képviselték az intézményen belül. Felismerték a környezetvédelemnek a közös piaccal való kapcsolatát, és támogatták a Bizottságon belül egy, a környezetvédelemmel foglalkozó divízió felállítását. E tekintetben mindketten szorgalmazták, hogy a Bizottság vállaljon jelentősebb szerepet a környezetvédelem előmozdításában. Ez a későbbiekben be is következett, mivel a Bizottság cselekvési programokat adott ki, majd pedig egyre több, a környezetvédelem egyes részterületeivel foglalkozó jogi instrumentum megalkotására tett javaslatot. A folyamatot nagyban segítette, hogy az Európai Parlamentben egyes EP-képviselők is az európai integráció jelentősebb részvételét sürgették a környezetvédelem területén.

A jogállamiság vonatkozásában megállapítható, hogy az EUSZ 7. cikkét sokáig az Unió egyetlen eszközének tekintették a jogállamisággal kapcsolatos tagállami hiányosságok kezelésére nézve. A Bizottság elnökei által előadott beszédekből kiderül, hogy ezeket a problémákat fokozott körültekintéssel kell kezelni és uniós szinten kell ezt megtenni, amely további jogfejlesztést igényel. Ez tükröződik a Bizottságnak mind a 2014. évben elfogadott, a jogállamiság megerősítésére irányuló uniós keretéből, valamint az Unión belüli jogállamiság további erősítésével kapcsolatos 2019. évi közleményéből. Ez utóbbi további eszközöket is kijelölt a Bizottság számára, többek között a jogállamisági jelentéseket, valamint a jogállamiság kérdését

összekapcsolta egyes már meglévő mechanizmusokkal. A Bizottság emellett javaslatot tett egy jogállamisági kondicionalitásról szóló rendelet elfogadására is. E tekintetben az Európai Parlament is aktív támogató szerepet játszott a folyamatban. Az EP képviselői megfogalmazták annak szükségességét, hogy az Unió aktívabban vegyen részt a jogállamisággal kapcsolatos ügyekben. Emellett az EP a tagállamokban jogállamiság kérdését folyamatosan a politikai napirenden tartotta. Ebben a vonatkozásban is utalni kell az Európai Unió Bíróságának jelentőségére. A Bíróság elnöke, Koen Lenaerts nem sokkal a lisszaboni reformok hatályba lépését követően hangsúlyozta, hogy az EUSZ 19. cikke (1) bekezdésének második albekezdése nem a meglévő ítélkezési gyakorlat egyszerű kodifikációja, ahogyan azt korábban az Európai Unió Bíróságára vonatkozó uniós szerződési rendelkezéseivel kapcsolatos szövegezési vitákban megjelent, annak értelmezése még várat magára. Néhány évvel később az Európai Unió Bírósága, az ún. ASJP-ügyben az említett rendelkezést összekapcsolta a jogállamiság értékével.

A jogi akadémiai közösség szorgalmazza a hatáskörbővülés előmozdítását.

A disszertáció által vizsgált esettanulmányokat figyelembe véve három módon járult hozzá a jogi akadémiai közösség a hatáskörbővülés folyamatához. Először is, az egyes szerzők felhívták a figyelmet a vonatkozó problémákra, és sürgették az adott területen a cselekvést. Másodszor, de lege ferenda javaslatokkal álltak elő az adott kihívás kezelésére. Harmadszor, az egyes szerzők igyekeztek magyarázattal szolgálni a hatáskörbővülést legitimáló bírósági döntésekre magyarázattal szolgálni.

Az uniós jog közvetlen hatályával és elsőbbségével foglalkozó esettanulmány rámutat arra, hogy az Európai Jog Nemzetközi Szövetségén (FIDE) belül egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott a nemzetközi szerződések önvégrehajtó jellegével kapcsolatban, ami nagyban hozzájárult, hogy a kapcsolódó közvetlen hatály koncepciója is az érdeklődés középpontjába kerüljön, majd a Van Gend en Loos-ügyben hozott döntést követően az elsőbbség kérdésével kapcsolatos érdeklődés is megnőtt. Ebben a vonatkozásban komoly jelentőséggel bírnak azok a konferenciák, ahol az ezzel foglalkozó jogtudós, Hans-Peter Ipsen a Bíróság képviselői jelenlétében ismertette, hogy az elsőbbség eldöntésének kérdését nem szabad a tagállamok bíróságaira bízni. A környezetvédelemmel kapcsolatos második esettanulmányt illetően a jogtudósok inkább a

különböző, a környezetvédelemmel kapcsolatos egyes tárgykörökkel foglalkozó jogi instrumentumok jogalapjaival foglalkoztak. Ezzel összefüggésben a jogi akadémiai közösség az EGK-Szerződés 100. és 235. cikkeinek használatára igyekeztek jogilag meggyőző magyarázattal szolgálni, azonban több szerző arra is kitért, hogy ezek a jogalapok nem elegendőek egy új szakpolitika megteremtéséhez. A jogállamiságot tekintve, amellet, hogy a jogi akadémiai közösségen belüli szerzők a jogállamisággal kapcsolatos tagállami hiányosságok veszélyeire hívták fel a figyelmet, szorgalmazták az Unió, de különösen a Bizottság beavatkozásának szükségességét. Emellett, számos szerző de lege ferenda javaslatokat tett az ilyen természetű jogállamisággal kapcsolatos problémák kezelésére.

Az Európai Unió Bírósága legitimálja a hatáskörbővülést.

A közvetlen hatállyal és az elsőbbséggel foglalkozó esettanulmányból kiderül, hogy a Bíróság elfogadta a van Gend en Loos és a Costa v. E.N.E.L.-ügyben felhozott bizottsági érveket. Bár a Bíróság későbbi ítélkezési gyakorlatában mindkét jogelvet finomította, ezek a bírósági döntések legitimálták a Bizottság megközelítését a két jogelv jelentőségére nézve. Ami a második esettanulmányt illeti, a Bíróság döntéseiben hangsúlyozta, hogy a környezetvédelem a Közösség egyik figyelembe veendő célja, amellyel reagált azokra az egy-egy ügyben (mint amilyen a C-91/79. sz. ügy) elhangzott tagállami aggályra, amely a környezetvédelem jelentőségét kérdőjelezte meg. Később azonban a Bíróság egyértelműsítette a környezetvédelem helyét a közösségi jogrendben, amikor megtagadta annak elismerését, hogy a környezetvédelemre a tagállamok korlátlanul hivatkozzanak az áruk szabad mozgását korlátozó intézkedéseik vonatkozásában, megfelelő indoklás nélkül. A jogállamisággal összefüggésben a Bíróság az ASJP-ügyben összekapcsolta a jogállamiságot az igazságszolgáltatás függetlenségével. Később a Bíróság ezt tovább finomította (és ezzel legitimálta) a Bizottságnak a lengyel igazságszolgáltatási rendszer függetlenségével kapcsolatos kötelezettségszegési eljárásokkal kapcsolatos ítéleteiben. Végül, a Bíróság legitimálta a jogállamisági kondicionalitási rendelet jogalapját az erről szóló döntésében, amikor hangsúlyozta a jogállamiság és az Unió pénzügyi érdekeinek védelme közötti kapcsolatot. Mi több, a jogállamiságot mint az Unió egyik értékét a Bíróság az uniós identitás részeként határozta meg, amellyel tovább erősítette a hatáskörbővülést.

A tagállamok hajlamosak elfogadni a hatáskörök bővítését.

Az esettanulmányokból az is kiderül, hogy a tagállamok hajlamosak elfogadni az Unió hatáskörének bővítését. Ami az első esettanulmányt illeti, az érintett tagállamok a közvetlen hatály és a közösségi jog elsőbbségének elveivel kapcsolatban az EGK-szabályok kiterjesztő értelmezése ellen érveltek. Bár az ezen elvekről szóló viták napirenden maradtak, a tagállamok végül elfogadták ezen elvek bevezetését, még akkor is, ha ezen elvek felsorolását az alapító szerződések szintjén elutasították, mivel azok a lisszaboni reformokkal nem kerültek bele az alapító szerződések rendelkezései közé. Ami a második esettanulmányt illeti, maguk a tagállamok ösztönözték, hogy a környezetvédelem továbbra is a Közösség politikai napirendjén maradjon. Néhány tagállam időről-időre a pillanatnyi politikai érdekei miatt megkérdőjelezte a környezetvédelem jelentőségét, az azonban végül megjelent az Egységes Európai Okmányban, vagyis az alapító szerződések szintjén. Ez az állítás már érdekesebb a jogállamiság vonatkozásában. Néhány tagállam maga is olyan eszközöket javasolt az Unió számára, amelynek célja a jogállamiság védelmének garantálása. Németország, Hollandia, Finnország és Dánia egy ilyen keretrendszer bevezetését javasolta, amely akkor az alapító szerződések módosítását is célozta. Később, Németország és Olaszország egy kondicionalitási feltételrendszer bevezetésére tett javaslatot. Bár ez utóbbinak elfogadását Lengyelország és Magyarország ellenezte (amelyet később mégis megszavazott), és mindkét tagállam kezdeményezte a jogállamisági kondicionalitási rendelet megsemmisítését az Európai Unió Bírósága előtt, a Bíróság elutasította ezeket a kereseteket. A Bíróság döntéseit mindkét tagállam elfogadta. Erre vonatkozóan kiemelendő a lengyel Alkotmánybíróság határozata, amely az EUSZ 2. cikke és 19. cikkének (1) bekezdésének olyan értelmezésével szemben tiltakozott, amely arra jutott, hogy a lengyel igazságszolgáltatási rendszer ellentétes az uniós joggal. Ez már erős tiltakozási hajlandóságra utal. A határozat azonban nem kapott további kiemelt figyelmet, miután a korábbi lengyel kormányt, a PiS elvesztette a lengyel választásokat.

A hatáskörbővülés jelensége a nemzetközi kormányközi szervezetek és a nemzetközi társadalmak intézményei közötti kölcsönhatást eredményezi.

Az angol iskola komponensére nézve is levonhatók következtetések az esettanulmányokra támaszkodva. Valamennyi esettanulmány kiemeli az Unió és a hozzá kapcsolódó nemzetközi társadalom intézményei közötti összefüggést. Ami az első esettanulmányt illeti, a közvetlen hatály és a közösségi jog elsőbbsége elvei bevezetése az Unió nemzetközi társadalmának két intézményét érintette, nevezetesen a „piacot” és a „közösségi vívmányokat” („Acquis Communautaire”). A Bizottság hangsúlyozta, hogy a közösségi jog egységes alkalmazása a közös piac működésének előfeltétele. Ez a kijelentés mindkét intézményre vonatkozott. Később a Bizottság (pontosabban a Jogi Szolgálat ebben az esetben) a közösségi jog közvetlen hatályának és elsőbbségének jelentőségét és a közös piachoz való lehetséges hozzájárulását hangsúlyozva a fent említett elsődleges intézményeket kívánta befolyásolni. Ami a „közösségi vívmányok” intézményét illeti, mindkét elv jelentősen támogatta a Közösség új jogrendjének koncepcióját. A Bíróság által a Van Gend en Loos és a Costa kontra E.N.E.L. ügyekben bemutatott érvek alátámasztották ezt a teleologikus jogértelmezésre támaszkodó következtetést. Így mind a közvetlen hatály, mind a közösségi jog elsőbbsége befolyásolta a „piac” elsődleges intézményének tartalmát.

A második a „piac” intézményére, de az Unió nemzetközi társadalmának egy esetleges intézmény esetleges megszületésére is összpontosított, a szakirodalom egyes szerzőinek megközelítésétől függően. A környezetvédelmet tekintve a Bizottság (legalábbis) a közös piaccal kapcsolta össze a kérdést. Mivel a környezetvédelemnek nem volt külön jogalapja az EGK-Szerződésben, ez egy szükséges lépés volt. Ezen túlmenően a Bizottság aggódott amiatt, hogy a környezetvédelmi megfontolások hatással lehetnek a közös piacra, ha a tagállamok bizonyos kérdéseket e szakpolitikai terület keretében szabályoztak. Ennek következtében a cselekvési programok és a jogalkotási javaslatok hangsúlyozták az ügy jelentőségét a közös piacra nézve. E tekintetben más szereplők, például az EP és a jogi akadémiai közösség is kiemelt figyelmet fordítottak a kérdésre. Figyelembe véve a kérdés későbbi fejlődését az Unión belül, nem meglepő, hogy egyes szerzők hangsúlyozták, hogy a környezetvédelem önálló szakpolitika lett. Még ha az ilyen érvelés nem is annyira meggyőző, érveik a közös piac és a környezetvédelem közötti kapcsolatot is érintették. Ennek érdekében a Bíróság is hangsúlyozta ezt a kapcsolatot. Az angol iskola szemszögéből nézve az Unió nemzetközi társadalmának „piac” intézményére hatással volt a környezetvédelem.

Végül, a jogállamiság az Unió olyan értékét adja, amely befolyásolja az uniós jogot és az Unió valamennyi politikáját. Mivel a jogállamiság horizontális természettel bír, és az európai integráció középpontjában áll, hatással van az „Acquis Communautaire” intézményére. Az előző esettanulmányokhoz hasonlóan a Bizottság is hangsúlyozta, hogy a jogállamiság olyan érték, amely jelentős jelentőséggel bír az Unió számára. A tagállamok ezzel kapcsolatos hiányosságaira vonatkozó érvelés alapján a Bizottság továbbfejlesztette eszköztárát. Ez többek között a jogállamisági kondicionalitásról szóló rendelet elfogadásában csúcspontot ért el, amely tartalmazta a jogállamiság immár jogi normaként beemelt meghatározását. Ami azonban még ennél is jelentősebb, az a jogállamiságnak a Bíróság határozataiban való legitimálása. E tekintetben a Bíróság volt az, amely a 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése szerinti, a tagállamoknak az uniós jog alkalmazásához kapcsolódó hatékony jogvédelem biztosításából fakadó kötelezettségét összekapcsolta a jogállamisággal mint uniós értékkel. Az érvelés megerősítette az uniós jog értékeinek kérdését. Mint ilyen, ez jelentősen érintette az „Acquis Communautaire” intézményét. A hatáskörök bővítésének folyamata tehát ezt az elsődleges intézményt érintette, ami ismét rávilágított az EU és a nemzetközi társadalma intézményei közötti összefüggésre.

3. Az értekezés tanulságainak lehetséges alkalmazásai

Először, a disszertáció kísérletet tesz arra, hogy az Unió hatáskörbővülésének folyamatát ne egy-egy gondolat-kísérlet erejéig, hanem szisztematikusan és koncepcionálisan értelmezze. Ennek a már létező szakirodalom és a jogtudomány is híján van. Tekintettel arra, hogy a kérdéskör jócskán túlmutat a politikai nyilatkozatok és véleménycikkek szintjén, szükséges az erről való akadémiai diskurzus. Ennek híján sem az Unió működése, sem az uniós jog fejlődése nem érthető meg igazán, tekintettel arra, hogy az uniós jog működésének, újabb, sokszor elhanyagolt aspektusaira világít rá.

Másodszor, ez hasznos lehet a további kutatások folytatásához is. A doktori értekezés koncepcionálisan abból indul ki, hogy az Unió hatáskörbővülése nem érthető meg, ha a kutató kizárólag az Európai Unió Bíróságának esetjogának alakulásával foglalkozik. A disszertációban foglaltak alapján ez az uniós közjog fejlődését vizsgálva csupán az utolsó fázis, a végeredmény. Az uniós jog fejlődésének megértéséhez legalább annyira fontos az Európai Bizottság és az uniós

intézményrendszer más szereplői munkájának beható ismerete. Ehhez szükséges ezen szereplők munkadokumentumainak ismerete is. Emellett a disszertáció rámutat arra is, hogy sokszor a jogi akadémiai közösség tevékenysége is igényelhet kutatást, mivel teljesebb képet adhat az uniós jog egyes kérdéseivel kapcsolatos kutatások vonatkozásában is. Ezek a tanulságok további kutatások szükségességét vetítik előre, nemcsak a már lezajló folyamatok, de a jelenleg is folyamatban levő hatáskörváltozások vonatkozásában is. Tekintettel arra, hogy az Unió továbbra is egy dinamikusan fejlődő entitás, a levont tanulságok továbbra is megjelennek majd az Unió hatáskörbővülésére nézve.

Végül, a doktori értekezés témája gyakorlati jelentőséggel bír. A szisztematikus gondolkodás segítheti az Unió hatáskörbővülés gyakorlati szakemberek által történő megértését. Ez nemcsak az egyes szakpolitikákkal való munkában bírhat jelentőséggel. Az utóbbi években egyre nagyobb igény mutatkozik arra, hogy az uniós Szerződések szövegét ismét módosítsák. A tárgyalási pozíciók kialakításához szükséges a folyamatok ismerete is, amelynek valamennyi aspektusa a mindennapi munkafolyamatok közepette szükségszerűen nem tűnik ki egyértelműen. Egy szisztematikusabb megközelítés az Unió hatáskörbővülésre nézve talán megkönnyítheti az uniós Szerződések módosításával kapcsolatos jövőbeli kérdésekről való gondolkodást is.

IV. A disszertáció témájában írt publikációk listája

Budai, P., 'A new theoretical framework of the law of intergovernmental organizations and its applicability to the European Union' (2020) *Pécs Journal of International and European Law*, no. 1, 43-57. o.

Budai, P., 'Az útkereszteződés bővületében? – A nemzetközi szervezetek jogának és szabályozásának új elméleti kerete' (2020), *Külügyi Szemle*, vol. 19, no. 2, 21-40. o.

Budai, P., 'Hatásköri problémák az Egyesült Királyság kilépése esetén' (2020) *Európai Tükör*, vol. 23, no. 1, 29-52. o. DOI: 10.32559/et.2020.1.2.

Budai, P., 'A Van Gend en Loos-ügy példája: Sinclair nemzetközi szervezetek jogára vonatkozó elméletének alkalmazása az Uniós jogra', *Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak konferenciáján 2022. június 10. és 17., 400-414. o.* DOI: 10.56966/2022.27.Budai.

Budai, P., 'Az Unió és a nemzetközi szervezetek joga?' (2023), *Iustum Aequum Salutare* vol. 19, no. 4, 299-317. o.

Budai, P., 'A Van Gend en Loos- és a Costa v. E.N.E.L.-ügyek a nemzetközi szervezetek jogának szemszögéből: egy jogelméleti megközelítés' (2023) *Európai jog*, vol. 13, no. 4, 21-29. o.

Budai, P., 'Guy Fiti Sinclair elméletének alkalmazása az Európai Unióra – Az uniós jog elsőbbsége mint esettanulmány' R. Bartkó (ed.) *Doktori Műhelytanulmányok 2023*, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. (Universitas-Győr Nonprofit Kt., 2023) 58-67. o.

Budai, P., 'Guy Fiti Sinclair elmélete és az uniós jog vizsgálata: a jogállamiság fejlődése és az ASJP-ügy' (2023) *Közjogi Szemle*, vol. 16, no. 1, 30-36. o.

Budai, P., 'Környezetvédelem a közösségi jogban az Egységes Európai Okmányig' (2023) *Jogtudományi Közlöny*, vol. 78, no. 492-502. o.

Budai, P., 'Guy Fiti Sinclair's Approach and its Application to EU Law: the Development of the Rule of Law as a Case Study' (2024) *ELTE Law Journal*, no. 1, 19-44. o. DOI: <https://doi.org/10.54148/ELTELJ.2024.1.19>.

Budai P., 'The complexity of the development of environmental policy within EU law: a case study, (2024) *Annales – Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Iuridica*, vol. 62, no. 1, 189-204. o. DOI: 10.56749/annales.elteajk.2023.lxii.11.189.